

УДК 330.332

Л. А. Швайка, О. О. Хамула
Українська академія друкарства

ЗМІНА ПАРАДИГМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Обґрунтовується необхідність зміни існуючої парадигми інвестиційної діяльності, її переорієнтації на людину з метою формування економіки знань.

Інвестиційна парадигма, зміна, переорієнтація на людину, формування, економіка знань

Основою відтворення виступає інвестиційний процес, зміст якого розкривається в застосуванні високопродуктивних новітніх ресурсів, які за допомогою правових, організаційних, економічних, інституційних, адміністративних та інших механізмів забезпечують поточні й особливо майбутні потреби виробництва. Інвестиції сприяють оновленню основних засобів, випуску конкурентоспроможної продукції, збільшенню обсягів виробництва, що в сукупності впливає на позитивну динаміку ВВП та національного доходу, забезпечує належний рівень задоволення суспільних та індивідуальних потреб. Це зумовлює постійну увагу вчених до розроблення інвестиційних моделей розвитку економіки України, реалізація яких в повній мірі стимулюється рядом факторів. Серед них — несприятливий інвестиційний клімат, неготовність управлінської команди до освоєння інвестицій.

В останні роки з'явилося чимало наукових публікацій, в яких висвітлюються стан, тенденції та проблеми інвестиційної діяльності; методики оцінювання інвестиційної привабливості підприємств, регіонів, окремих галузей і національної економіки; визначаються показники, що характеризують інвестиційний клімат країни [1, 4–6]. Окремі автори висловлюють низку цікавих й оригінальних пропозицій щодо аналізу, оцінювання ефективності та прогнозування інвестиційної активності. Однак майже всі ці дослідження базуються на вивченні інвестицій в основний капітал. Поза увагою залишаються інвестиції, які необхідно спрямувати в розвиток людського потенціалу.

Метою нашого дослідження є обґрунтування необхідності зміни інвестиційної парадигми, тобто ключових ідей, що лежать в основі побудови концепції інвестиційної діяльності.

Інвестиційна теорія започаткована в XV–XVI ст., з появою світового ринку, коли держава почала втручатись у регулювання руху капіталу. Деякі дослідники пов'язують становлення інвестування як окремої науки з працями М. Марковіца, який поклав початок сучасній теорії інвестиційного портфеля (перша половина 50-х рр. XX ст.).

В українській економічній літературі до початку 90-х рр. XX ст. категорія «інвестиція» не застосовувалася ні в теорії, ні на практиці, натомість існував

термін «капітальні вкладення». Сучасні дослідження вітчизняних учених спрямовані на характеристику найсуттєвіших засад процесів інвестування, розкриття шляхів і форм інвестиційної взаємодії на міжнародному та глобальному рівнях, аналіз теоретичних засад активізації інвестиційних процесів в Україні.

Сьогодні існує дещо спрощений підхід до характеристики суті інвестиційного процесу в економіці України, що підтверджується реальними результатами інвестиційної діяльності. За висновками вітчизняних учених, саме інвестиційна сфера впродовж кризових років зазнала найбільшого занепаду: у п'ять разів скоротилася кількість інвестицій, призупинилося просте відтворення, збільшилися обсяги фізичного і морального спрацювання основних засобів, спостерігалися спрямування амортизації на споживання, тінізація економіки й зростання масової бідності. Відзначається недостатня увага теоретиків і практиків управління до залучення внутрішніх інвестицій та перебільшена цікавість до іноземних, низька ефективність їх використання тощо.

За даними Держкомстату України, частина залучених коштів, у тому числі кредитів банків, коштів іноземних інвесторів та інвестиційних фондів, у загальних обсягах інвестицій становила 23%. Частка коштів іноземних інвесторів коливалася в межах від 5,9% у 2000 р. до 3,3% у 2008-му. За останні три роки основні капіталовкладення за рахунок іноземних інвесторів щорічно зменшувалися на 0,2 в.п.

Інвестиції в основний капітал за рахунок коштів зведеного бюджету України залишаються досить низькими — 9,2–9,8% загальної суми інвестицій або 2,5% ВВП. Їх рівень — один з найнижчих серед колишніх соціалістичних країн Європи, де протягом останніх років спостерігається істотне зростання інвестицій в основний капітал (переважно в створення сучасної інфраструктури) — до 4% ВВП.

Особливістю інвестиційної діяльності в Україні є те, що упродовж 2001–2008 рр. відбулася переорієнтація інвестиційних потоків зі сфери промислового виробництва у сферу фінансових послуг, операцій з нерухомим майном. Фахівці відзначають, що обсяги вкладання капіталу у фінансову діяльність у 2008 р. фактично дорівнювали аналогічному показникові в галузі переробної промисловості в 2007 році.

Від'ємною динамікою характеризується інвестування інфраструктурної галузі економіки. Порівняно з 2000 роком майже удвічі скоротилося іноземне інвестування транспорту і зв'язку.

Незважаючи на позитивну в 2000–2008 рр. динаміку обсягів інвестицій в основний капітал і витратні технологічні інновації, у 2008 р. рівень спрацювання основних засобів у промисловості підвищився з 49,6% у 2000 р. до 59,3% у 2008-му.

Трансформаційна криза останнього десятиліття майже повністю зупинила інвестиційний процес у сільському господарстві. Обсяги інвестицій в основний капітал галузі в 2000 р. становили майже 4,2% показників 1990

року. З 2001 р. інвестиції в аграрний бізнес набули позитивних темпів зростання і за вісім років збільшилися майже у вісім разів. Найуспішнішим був 2008 р. — річне зростання показника досягло 43,2% при зменшенні інвестицій в економіку загалом на 2,6%. Однак у першому півріччі 2009 р. спостерігалось падіння обсягів інвестицій в основний капітал аграрного сектора до 54,3% від рівня 2008 року.

Особливістю інвестиційної політики в сучасних умовах є збільшення частки інвестицій в основний капітал на базі вживаного устаткування, у технічне переоснащення та реконструкцію діючих підприємств, виробництв і, відповідно, її скорочення на нове будівництво, запровадження інноваційних технологій, розвиток інтелектуально-інформаційного ресурсу, що став визначальним чинником господарського прогресу постіндустріальних країн, сиріяючи розвитку високих технологій, які охопили всі сфери діяльності людини.

Високі технології забезпечують глибоку переробку природних мінеральних ресурсів, що набагато зменшує їх потребу; появу матеріалів-замінників; значну трансформацію людського ресурсу, який завдяки здобуттю якісної освіти може відповідати потребам інформаційної економіки. Крім освіти та підвищення ефективності використання людських ресурсів, безпосередньо на виробництві можуть розроблятися високі технології, які здатні мобілізувати соціально-економічну діяльність людини на рівні держави та забезпечити економічне зростання [5, с. 27].

Однак, як свідчать офіційні статистичні дані, Україна втратила позиції щодо інноваційної активності промислових підприємств. Якщо за Союзу РСР 60–70% підприємств впроваджували нову продукцію та виробничі процеси й удосконалювали їх, запозичали досвід, у 90-х роках ХХ ст. цей показник знизився більше ніж утричі. У 1992–1995 рр. частка інноваційно-активних підприємств складала 20–26%. В останні роки ця проблема загострилася ще більше. Частка підприємств, що впроваджували інновації в 2000 р., становила 18%, у 2004 — 13,7%, 2006 — 11,2%, 2008 — 13%. Особливо низьким був цей показник у 2005 р. — 8,2% при пороговому значенні 25%. Це набагато менше в порівнянні з розвинутими країнами, де він досягає 70–80%. Серед країн Євросоюзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія (26%) і Греція (29%).

Значні інвестиційні ресурси витрачаються на придбання нових технологій. За 2000–2007 рр. їх було придбано 5633, при цьому власних досліджень і розробок передано лише 764. Це доволі низький показник для держави, яка декларує інноваційно-інвестиційний шлях розвитку, що свідчить про значну залежність України від імпорту технологій, устаткування. Разом з тим залишається вкрай низькою і частка галузей, які відносяться до високотехнологічних (4,6%). На розвиток високотехнологічних видів діяльності виділяється менше 5% інвестиційних ресурсів економіки, що призводить до їх згорання і зовсім не відповідає потребам простого відтворення виробничого потенціалу.

Домінуючим у вітчизняному експорті є продукція галузей середніх і низьких технологій (56,1%). Це означає, що країна орієнтується на виробництво традиційної індустріальної продукції, яку реалізує на насичених конкурентних ринках.

За таких умов Україна сьогодні неспроможна забезпечити прискорений розвиток економіки, оскільки параметри її інвестиційно-технологічного розвитку вже тривалий час перебувають на нижче допустимому рівні. У державі не створено запасу міцності економіки у формі інвестиційних ресурсів, арсеналу технологій, науково-технологічного потенціалу, організаційних інновацій тощо. Гостро постає питання переорієнтації інвестиційної діяльності, зміни парадигми формування стратегічних дій, виділення пріоритетів при формуванні інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки.

Важливу роль у забезпеченні інноваційного розвитку та високої ефективності інвестиційних ресурсів відіграє включення ресурсу, що формується у сфері культури. У 60-ті рр. ХХ ст. залучення цього ресурсу пов'язувалося з раціоналізацією свідомості людей на основі наукових знань і відмовою від поведінки, що базувалася на традиціях. Слід віддати належне теоретикам, які вважали формування нового культурного стержня головним елементом всього процесу модернізації, який структурує й оптимізує в певних параметрах взаємодію всіх ресурсів системи господарювання. Основним завданням усіх країн, які модернізували економіку, було прискорення формування людського капіталу [1, с. 29].

У 80-ті роки ХХ ст. перевагу почали надавати технічним засобам, і всі зусилля спрямовувалися на прискорення науково-технічного прогресу. Інвестиції скеровувалися переважно в основний капітал — у його оновлення та модернізацію. Це давало певний результат, але не забезпечувало якісного прориву економіки.

Ефективність інвестиційного процесу залежить від якості взаємодії об'єктів і суб'єктів. Це набуло особливого значення при переході від індустріальної до постіндустріальної економіки. В індустріальній економіці об'єктом інвестування виступали переважно техніка й технологія, які вимагали дедалі більших капітальних вкладень, що спрямовувалися на удосконалення засобів виробництва і технології. Постіндустріальна економіка кардинально змінює об'єкт інвестування — ним стає людина інтелектуальна. Її діяльність реалізується у відтворенні нових продуктивних сил, якими є інтелект, нова інформація, глобальні інформаційні мережі Інтернет. Це вимагає зміни методів і механізмів державного управління в трансформаційній економіці, котрі мають кардинально відрізнитися від методів і механізмів командно-адміністративних та ринкових систем господарювання.

За скепертними оцінками, вартість інтелектуального ресурсу сучасного розвинутого суспільства перевищує вартість основних засобів традиційних галузей народного господарства, а приріст ВВП у високорозвинутих країнах на 85–90% забезпечується виробництвом та експортом наукомісткої продукції. Нова економіка висуває найвпливовіших суб'єктів сучасної світової інвестиційної системи — власників організаційних і дослідницьких технологій, які

найбільше контролюють ринки своєї продукції та практично позбавлені зовнішньої конкуренції. Отже, вона формує нових монополістів, які тотально контролюють увесь ринок сучасних товарів, що свідчить про втрату ліберального впливу на суспільне виробництво, трансформує зміст сучасного господарювання, який неоднозначно характеризує життєздатність і прогресивність народжуваної системи.

Суттєві зміни характерні і для структури джерел інвестиційних ресурсів. З одного боку, ряд країн активно використовує зовнішні джерела у формі прямих іноземних інвестицій, фінансових впливань іноземних компаній (у США спостерігається зростання прямих інвестицій японського капіталу), з другого, — змінюються внутрішні джерела накопичень. На перший план виходять кошти приватних компаній і спеціалізованих фінансово-кредитних установ, які акумулюють за допомогою цінних паперів вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб для інвестицій. Приватний інвестор більшою мірою зацікавлений у пошуках сумлінних партнерів з високою культурою виробництва й менеджменту.

Таким чином, сучасна парадигма інвестиційної діяльності зорієнтована на вкладання коштів в основний капітал господарюючих суб'єктів. Основним джерелом інвестиційних ресурсів служать власні кошти підприємств і організацій. Ефективність інвестиційної діяльності є низькою. Нова парадигма в центрі інвестиційного процесу бачить людину, яка виступає об'єктом і суб'єктом інвестування, формує знанцеву економіку, більш конкурентоспроможну й ефективну. Основним джерелом інвестиційних ресурсів при цьому служать кошти фізичних осіб.

1. Беседіна В. Ф. Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку / В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченко. — К., 2006. — 350 с.
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.91 // Відом. Верховної Ради України. — № 47. — 646 с.
3. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97. № 283/97 // <http://www.Rada.kiev.ua>.
4. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. // Т. В. Майорова — К.: ЦУЛ, 2003. — 376 с.
5. Мартиненко В. Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: моногр. / В. Ф. Мартиненко. — К., 2005. — 292 с.
6. Федоренко В. Г. Інвестознавство: підруч. / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко. — К.: МАУП, 2000. — 408 с.

ИЗМЕНЕНИЕ ПАРАДИГМЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Обосновывается необходимость изменения существующей парадигмы инвестиционной деятельности, ее переориентации на человека с целью формирования экономики знаний.

IZMENENIE OF PARADIGMY INVESTICIONNOY DEYATEL'NOSTI IN UKRAINE

In the article the question is about necessity of changing the existing paradigm of investment, its reorientation on the person to develop the knowledge economy.